

AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM VITÁK LEGÚJABB HULLÁMÁRÓL

Tamás Pál

Tamas.Pal@tk.mta.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2018.1.35

Absztrakt

Az információs társadalom vitacikkek tömegével esnek bele egy technophil csapdába. Miután az információgazdaság átrendeződése nagymértékben kapcsolódik technológiai változásokhoz, az információs társadalom vitákat belepik technológiai utópiák. A hangulatokat nagymértékben meghatározzák maguk a technológiai fejlesztők és rendszerépítők. Alapjában elfogadom a polit-ökonómiai megközelítést, s úgy gondolom, hogy a tudásáramlás, forgalmazás és értékesítés elemzésére használhatóak átfordítva fogalomként – vagy csak mifologémákként – azok a kategóriák, amelyeket az árutermelés leírására használtunk. De az információtársadalmi megközelítésnek kellene valamilyen új megközelítéseket is kínálnia. Az oktatáspolitikai kiemelt kezeléséhez nem kellene önmagukban ezek az elméletek. A magyar vita fogalmi rendje itt inkább az 1980-as évekre, mint a legújabb nemzetközi trendre hasonlít.

Kulcsszavak

digitális haladás, digitális aktivizmus, digitális integráció, posztipari, új médiák, munka 4.0

THE LAST WAVE OF DEBATES ABOUT THE INFORMATION SOCIETY

Pál Tamás

Abstract

The traditional approaches to the information society in the world from the 1960ies were descriptions of knowledge producing and distributing networks. At the same time the literature from that period is covered by technological innovations and technological utopias. That discourse is more futuristic and is practically absent in the Hungarian debate. At the same time the ongoing discussion in the Jel-Kep starts with a purist political-economist alternative: the IS is here focused on knowledge distribution, and education policies are tools for knowledge procession and knowledge ownerships. The approach is understandable, but it is unable to reflect on digitalization as a major trend of the information society. In this sense it is more a discourse of the 1980ies, then the 2010ies. Therefore we reflect more on social, economic and legal conflicts around digitalization presented in the major international reports of the last 6-8 months of 2017-18.

Keywords

digital progress, digital activism, digital integration, postindustrial, new media, work 4.0

AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM VITÁK LEGÚJABB HULLÁMÁRÓL

Tamás Pál

Első olvasatomban a vitaindító elkerült egy gyakori csapdát és beleesett egy másikba. Az információs társadalom vitacikkek – egyébként érthetően – tömegével esnek bele egy technophil csapdába. Miután az információgazdaság átrendeződése nagymértékben kapcsolódik technológiai változásokhoz, az információs társadalom vitákat belepik technológiai utópiák. A szerzők szélsőségekben vetélkednek: vagy az új technológia mindent meghatároz és – ha több fokozatban is – pozitív utópiákhoz vezet, vagy ellenkezőleg, a munkahelyek gyors fogyásán keresztül aláássa az eddigi együttélési és elosztási formákat. A hangulatokat nagymértékben meghatározzák maguk a technológiai fejlesztők és rendszerépítők. Ezek, ha a fejlesztési forrásaiknak csak tízezredeit fordítják információ-társadalmi viták szponzorálására, hihetetlen izgalmakat generálnak. S ez a hab lefedi az egész területet. Ezt a kézhez álló megközelítést, szerencsére, a szerző sikeresen hártotta.

Alapjában elfogadom polit-ökonómiai megközelítését, s magam is úgy gondolom, hogy a tudásáramlás, forgalmazás és értékesítés elemzésére jól használhatóak – átfordítva fogalomként vagy csak mitológémákként – azok a kategóriák, amelyeket az árutermelés leírására használtunk. Persze nem akkora átütő erővel, ahogy azt a szerző most még hiszi. Mellékesen jegyezném csak meg, hogy ezek az elemzések eredetileg a kapitalizmus átértelmezéséhez vezettek, és egyáltalán nem bizonyos, hogy a tudástársadalom vizsgálatánál ezeket most így kellene használni. De egyelőre a következő években is a kapitalizmusról beszélünk, maradjunk hát ezeknél a kereteknél. Ez érthető kompromisszum.

De a másik probléma megmaradt. Az információ-társadalmi megközelítésnek kellene valamilyen új elgondolásokat is kínálnia. Nincs vitánk abban, hogy az oktatást a legkülönbözőbb módokon fejleszteni kell, és hogy itt alternatív utak vannak, és hogy ide erőforrásokat kell összpontosítani. De az oktatáspolitikai kiemelt kezeléséhez nem kellene önmagukban ezek az elméletek. A szerző oktatáspolitikai elképzeléseit meg lehet írni az információs társadalom nélkül is. S azok valóban nem igazán lépnek ki a progresszív, hagyományos oktatáspolitikákból. Egyébként az oktatásügy információs-társadalmi megközelítése nem kizárólag az oktatási rendszerfejlesztéssel foglalkozik, hanem e mellett a továbbképzés, átképzés, rásegítő képzés, munkahely teremtő képzés stb., idesorolható számtalan kiegészítő változatával is.

S egy stílusbeli kérdés. Egy-másfél évtizede lehetett még kizárólag a tudásforgalomról beszélni, körülbelül úgy, ahogyan azt itt a szerző teszi. Mára látszik azonban, hogy kialakult egy digitális világ, amely már átalakította – ha nem is egyenlő mértékben – a társadalmi viszonyok igen sokféle metszetét. Egy mai információs társadalom vita nem önmagában a polit-ökonómiáról szól, hanem – a technikai részletek nélkül – az új digitális civilizációról.

Itt az elemzést igen sokféleképpen és sokfelől lehet kezdeni. Jelen hozzászólásban nem ragadnék meg egy-két területen, hanem inkább a megközelítések sokféleségét szeretném bemutatni. Forrásként az utolsó 10-12 hónap standard nemzetközi kutatási jelentéseit s adatforrásait használok. Felsorolásukat az irodalomjegyzékben adom meg.

Tehát tíz most és itt vitatott probléma.

1. A digitális haladás, mint diskurzus

A támogatás és a szabályozás viszonya természetesen nem csak az információs kultúra kérdése, de itt az alap-policyk meghatározásánál különlegesen fontos kiindulópont. Itt egyelőre nyilvánvalóan hiányoznak a viták azokról a szabad terekről, amelyeket az új digitalizált munkahelyek kialakításánál fenn kell tartani. A pillanatnyi viták sokszor ennek ellenére úgy hangzanak, mintha önmagukért, pontosabban a digitalizáció folytatásáért folynának anélkül, hogy különösen foglalkoztatná a közt, vajon az adott ponton mit is akar ezen keresztül elérni. Hol, minek az árán, mit kívánnánk a digitalizációval elérni, kiváltani, felgyorsítani? Nem is nagyon szégyelljük, hogy egyelőre a célok nem konkrétak. A haladásról nem kell vitatkozni. Előbb vagy utóbb úgyis meg kell lépni a munkaerő megtakarító lépéseket, minél előbb, annál jobb. Ha az egészre ráragasztjuk a haladás címkéjét, akkor az, aki itt mégis vitatkozik, eleve retrográd. 19. század eleji brit géprombolókra divat hivatkozni, de az akkori körülmények ismerete nélkül, s így azt sugalljuk, hogy valamilyen helyi munkásérdekből ugyan ellen lehet állni, de az ilyen kísérletek helyből elbuknak. Ugyanakkor ma már a tudomány mozgási irányát egyes pontokon a közvélemény is befolyásolja. S itt nem igen-nem alkalmazási dilemmákkal találjuk szemben magukat, hanem magát a kutatások irányát alakítjuk. Ez egyelőre az élet-tudományokban feltűnő. Ízlésalakzatok, vallási felfogások, sőt tilalmak működnek, s keverednek politikai hitekkel (például az össejt alkalmazásban, a transzplantációnál vagy egyszerűbb esetekben a GMO tartalmú tömegélelmiszereknél). Mindezt lehet nem szeretni, és ez sokszor nyilvánvalóan lelassíthat alkalmazásokat, de a használatot az adott országokban nyilvánvalóan visszafogja. Pontosabban miközben ideiglenesen (?) becsuk valamilyen technológiai ösvényeket, megnyit másokat. Olyanokat, amelyeket az alkalmazók zöme egyébként elfogad. A technológiai ösvények végül is nem arra haladnak majd, ahogy esetleg a legegyszerűbb vagy legcélszerűbb, hanem amerre a legtöbb potenciális alkalmazónak tetszenének. Ez persze jelenthet konfliktusokat, ütközéseket, fejlesztési elágazásokat. De ha ez megvalósul, nyilvánvalóan átalakulnak a jelenlegi fantáziák az automatizálásról.

2. Mi történik az alapjogokkal a digitális világban (az EU koncepciók szerint)?

Az EU jog megkísérli a digitális gazdasági és jogi keretek egy bizonyos körét folyamatosan fenntartani. A tipikus EU szabályozás a belső piac megtartását az egész gazdaságban kiemelkedően fontosnak tartja. A Juncker Bizottság kontinentális jövőképében mindezt megtoldja egy digitális általános csomagolással. Az EU testületek ebben az irányban az egyik legfontosabb eredménynek tartják (hangsúlyozzák is) az EU tagállamok közötti roaming leépítését, mint ennek a digitális közös piacnak a kialakítását. Az európai közös kommunikációs tér létrejötté szempontjából ez kétségtelenül fontos lépés volt, és a reklámhatása is jelentős lehetett az európai polgárok között, de hogy ez önmagában a digitalizmus kiterjesztése lett volna? De hát más jól látható közös lépések, úgy látszik, nem elégségesek. A digitális adathordozók vámmentes szállítása 2018 elejétől nyilvánvalóan semmi, viszont a 700 MHz-es adófrekvenciás hálózat felépítése online szolgáltatások további kiépítéséhez már eredmény lesz, talán valóban az egyik első, de hát ez még nincs kész. Mindenesetre 2015 májusa óta létezik egy, 35 törvényjavaslatból és politikai kezdeményezésből álló csomag az európai digitális belső

piac kialakítására. De a pillanatnyi vita az EU telekommunikációs törvényeiről folyik. 2017 májusában már az egész csomag állapotáról született egy félidős mérleg. Eszerint az európai adatgazdaság kiépítésére kellene összpontosítani. Az európai érdekeket a cyberbiztonság állapota még messze nem biztosítja. Végül online-platformok támogatásán keresztül erősíteni kellene azokat a felelősségteljes aktorokat, akik képesek egy fairebb internet kialakításához hozzájárulni. A európai digitális piac továbbépítése mellett az utóbbi időben többet beszélnek az adatvédelemről és a net-gyűlöletbeszéd elleni koordinált fellépésről. Még csak az elején vannak annak a munkának, amellyel a demokratikus alapjogok működtetését és a jogállamiságot a technológiával, a különböző társadalmi modellekkel és egy „by design” joggal össze lehetne építeni. Egy korai sajátos US szabályzási optimizmus feltételezte, hogy szabad teret hagyva az internet fejlődésének jelentős költségek megtakarításával lehet a szociális korlátokat optimalizálni, de ez nem bizonyult reális megoldásnak; az Apple-írországi eset, valótlanságok állítása az EU-nak a Facebook-Whats App esetben, stb. jelezték, hogy így nem lehet megbízható megoldásokhoz eljutni. Az európai szabályzók így most pesszimistábbak és szigorúbb megoldásokon dolgoznak. Többen úgy gondolják, hogy az új európai digitális szabályozáshoz a környezetpolitikából kellene tanulni és a „polluter pays” vagy a „precautionary principle” elveinek átemelése itt hasznos lenne.

3. Állam-polgár viszonyok digitális környezetben

Modernizálnunk kellene-e az új feltételek között a normatív alaprendet? Az első kísérletek nemzetközi szinteken kezdődtek. Az ENSZ Internet Governance Forum egy Multi-Stakeholder megközelítéssel próbálkozott, voltak, akik a NETmundial Initiative keretein belül próbáltak egyértelműbb hálózati szabályozást létrehozni. 2015-ben az európai szociáldemokrácia is mozogni kezdett, a digitális alapjogokat kodifikálni próbálta, hogy a digitalizációt a nyers piaci és technológiai elemek mellett (helyett?) valamilyen demokratikus folyamatba vezessék át. Olyan kérdések merültek itt fel, mint maga a digitális együttélés. Hogyan kezeljük egyébként ismert kérdéseket, amelyek az online világban új oldalakról merülnek fel. Ha megváltozik a nyilvános és a magán viszonya, hogyan hat ez magára a magánszféra szerkezetére? 2016-ban egy európai szabályozási javaslat is született (rövid dokumentum 23 pontban), amelyben a szabadságjogokat és az emberi jogok néhány pontját is újrafogalmazzák. Megkíséreltek emellett a mesterséges intelligencia megjelenésére a döntéshozatalban reagálni. Korábban a kérétek megteremtését vagy kodifikálását is a felhasználókra bízta, most már az ezektől független vagy ezeket megelőző szabályozás is fontossá válik. Újrafogalmaztatják a felhasználókkal, milyen védelemre számítanak, és az állammal, hogy ezekből melyek teljesítésére képes egyáltalán. Közben, persze, nyilvánvalóan sok felhasználói adat az állami korlátokon, érvényességi tartományokon kívülre került. Ebben az erőterben átalakulnak a közigazgatás digitalizált fejezetei, és másképp definiálódnak azok a belső folyamatok is, amelyekkel a hatóságok az aktív nyilvánosságot megteremteni vagy helyreállítani akarják. Az államigazgatás átépülése megköveteli az állam koncepcionális rendjének újragondolását is. Mindeközben gyakran jelentkeznek viták arról, hogy itt egy új állam (állam 2.0) születik meg, de az elképzelések megoszlanak a tekintetben, hogy amit megfigyelünk, az már ez az „állam 2.0” lenne? A digitális állami szerepek átértékelődése az utolsó években egyre inkább összefügg a biztonság szerepváltozásairól szóló vitákkal. A digitális államigazgatás kiépülésével párhuzamosan, annál gyorsabb ütemben nő a kyber-biztonságra fordított összegek nagyságrendje. Ezek a kérdések nyilvánvaló politikai manipulációk tárgyaivá válnak; az esetek jelentős hányadában azt sem tudjuk, hogy volt-e valamilyen támadás, s az honnan érkezett? E vitákat tulajdonképpen megelőznék a „digitális szuverenitásról” induló viták. A biztonságpolitikai ajánlásoknak ezekből kellene kinőniük. Az elméleti kérdések itt nyilvánvalóan az irányban is végiggondolha-

tóak, hogy ha a korábbi „fizikai állam” alapját a demos, vagyis lehatárolt állampolgárok összessége alkotta, akkor a digitális világban ezek már nyilvánvalóan nem érvényesek, és helyettük valamilyen giga-demost kellene értelmezni.

4. A hálózati aktivizmus új formái: mivé alakulhatnak a tiltakozások?

A fentiekből következően a médiaszerkezetek meghatározóak lesznek a politikai részvételre és a civil társadalmi mozgósítottságra is. Igazán itt nem maguk a médiatechnológiák, hanem azoknál erősebb mértékben az egyéni felelősség és a vállalkozói individualizmus technikai lesznek a meghatározóak. Az európai gyakorlatban a felhasználókat aktivizáló szociotechnikákat csak kevésbé használják. A szakirodalom itt újabban fluid, cseppfolyós hálózatokról beszél. A hálózatokra épülő közösségek gyengén szervezettek még akkor is, hogyha a modern klasszikusok, mint Giddens és Beck lifestyle politics-ról vagy everyday life politics-ról beszélnek ebben az esetben. Érdeemes megjegyezni, hogy az európai társadalomkutatás újabb tiltakozási alapmintái még mindig 1968-asok, s ezekhez képest a digitális tiltakozás kevésbé szenvedélyes, enyhébben ideologizált és gyakorlati cselekvésekre orientált. Ezekben az akciókban erősebb a véletlenszerű vagy ad hoc elem, és felértékelte a képek mozgósító ereje. A tiltakozás megjelenítése maga is része a tiltakozás belső logikájának (ebben az értelemben beszélhetünk selfie-tiltakozásokról is). A részvétel logikája itt megváltozhat, bár az aktivizmus eddigi egyenlőtlenségei egyelőre – különböző definíciókkal ellentétben – egyelőre keveset változnak. A tiltakozás újabb változatai, digitális mozgósítási formái az elemzőket megosztják, ha a 2000-es évek elején még azt hitték is, hogy ezek az eszközök és mozgósítási formák alkalmasak arra, hogy tömegeket állítsanak szembe a tekintélyuralmi rendszerekkel (például az iráni tiltakozó mozgalmakban). A 2011-es Arab Tavasz forradalmi után ez a lelkesedés visszaesett, s a legújabb dolgozatok inkább azt hangsúlyozzák, hogy a tekintélyuralmi rendszerek ügyesen tanultak, hatékonyan tiltanak és taszítanak, és az általuk használt technikák talán hasznosabbak a rendszer számára, mint lennének a mai digitális tiltakozó technikák az ellenfelek számára. Különbözik az világosan látszik, hogy gyorsan nőnek a ráfordítások azokra a software eszközökre, amelyekkel korlátozzák a hozzáférést a politikai mozgósító eszközök eléréséhez. Ugyanakkor működnek és mindenütt elérhetőek azok a platformok, amelyekkel pontosan megcélzott tiltakozásokat igen rövid idő alatt nagyobb tömegek bevonásával már ma is elérhet élni (Campact, Change.org).

5. A digitális integráció a posztipari társadalmakban

Digitális integrációnak nevezzük azokat a folyamatokat, amelyekben a digitalizáció által okozott társadalmi megosztottságot kíséreljük meg feloldani. Az európai viták az 1990-es évek óta folynak az új digitális megosztottságról. A vita elejét a Digital Divide-ről az amerikai távközlési adminisztrációban a 90-es évek végén látjuk: az akkori fogalmak szerint a digitális kultúra egy háló, amelyen különböző állapotokban valamilyen csoportok átzuhannak vagy kiesnek, mások pedig nem, s akkor állami és társadalmi erők feladata lesz a háló szemeinek szorosabbra húzása. Az amerikai vita elsősorban a hozzáféréstről szólt, s arról, hogyan lehet ezeket a hálózatokat társadalmilag kevésbé szelektívvé tenni. Az európai vita ugyanerre más kifejezést használ: a digitális beemelés vagy az E-integráció kifejezései azok, amelyekről itt többet beszélünk. Ennek a vitának az előzménye a média-kompetencia vita lett, amely már a 70-es években elkezdődött (a fogalom Dieter Baacke nevéhez fűződik), s itt tulajdonképpen a különböző technikai eszközök, felületek és szolgáltatások új értelmezéseket nyertek el, megjelent az úgynevezett felhasználó generálta tartalom (User Generated Content), amely visszavezethető az 1920-1930-as évek korai médiaelméletére (pl. Bertolt Brecht rádióelmélete), és a médiademokráciából próbálja a digitális demokráciát magyarázni. A digitális

eszközök használata a hálózatépítésben oda vezethet, hogy meg tudjuk erősíteni az egyre sokrétűbbé váló, széttartó társadalom kereteit is. Itt az alkalmazásban kevésbé tapasztalt csoportok bekapcsolásával is értek már el eredményeket, bár megvan a veszélye a társadalmi részvétel „ellaposodásának”.

6. A nyilvánosság új formái a digitális társadalmakban (mind levezethetőek az új médiákból, vagy mégsem?)

Az első digitalizációs elméletek először a médiaelméletekből nőttek ki, és nagymértékben azok fogalmi alapjait használták. Persze már a 80-as években voltak teoretikusok (mint Sherry Turkle), akik a gép átalakító funkcióit lényegesen szélesebben értelmezték, mint ahogy a médiaelméletben szokásos volt; az új gép már ekkor „gondolkozott”, és persze változni kezdett a politikai nyilvánosság, amelyet a legutolsó időkig könnyen értelmezhetőnek vagy a korábbiakra visszavezethetőnek hittek. A Trump viták azonban ezt a magától érthetőséget megsemmisítették, a nyilvánosság elkezdett másképp működni. Már Turkle-nek korán nyilvánvaló volt, hogy a médiafejlődés nem az adó és a küldeményt fogadó kapcsolatát jeleníti meg, hanem fontos törést hoz. A megjelenő új felületek új technikákat kínáltak a propaganda számára is. Míg az korábban leegyszerűsített meggyőzési technikákat jelentett, most a digitális közegben számtalan olyan változat jelent meg, amellyel a propagandát, bár célja nem változott, számtalan eddig ismeretlen módon hatékonyabbá lehetett tenni. Nem itt fogjuk megvitatni, de érdemes megemlíteni ezen a helyen a digitalizáció vitáinak talán egyik legfontosabbikát, elméletileg mindenképpen meghatározóját arról, hogy hogyan változik a valóságfogalom, milyenek az alternatív valóságok, és mit is jelent ebben az összefüggésben a „hazugság”.

7. A „munka 4.0” – csak manipuláció?

A digitális munka világáról (munka 4.0) nem egyszerűen médiaetikai szövegekörnyezetekben lehet beszélni. A 2000-es évek végén az európai ipari országok munkaügyi minisztériumai mind óriási programokat indítottak a munkaerő-szerkezet átalakításának feltérképezésére. 2014-15-16 táján már olyan összefogott koncepciók is megjelentek, amelyeket politikai viták tárgyává lehetett tenni. Sokak számára úgy tűnt, hogy az automatizálás új hulláma most már valóban új körvonalakat ölt, s hogy itt már a szakmai vitákból a szakszervezeti érdekvédelem területére kell átlépni. Megjelentek olyan koncepciók (ezekről mind külön-külön részletesen kellene beszélni), mint a dolgozók időszuverenitása, vagyis az általuk meghatározott munkaidő. Ehhez persze új munkaszervezési változatok csatlakoztak. Egyelőre az elméletek és a jövőképek szintjén, de megjelent egy kulcsfogalom: a munka biztosítása, amelyben a szakemberek saját jövőjükbe ruházhattak be tanulással, önálló kutatással vagy másként, s ezzel tulajdonképpen a maguk számára kiszűrték a munkanélküliséget. Ebben a digitális miliőben újraértékelődik az önálló vállalkozás, és eltűnnek az önálló alkalmazott és a függő bér munkás közötti különbségek. A következő évtizedek átmeneteire azonban nem áll rendelkezésre kielégítő időskori gondoskodás a munkaerő igen nagy része számára. Tehát a jövedelembiztosítás egyik formájaként szükségtelenül megjelennek a vállalkozások olyan életkorokban és azok számára is, akik részére mindezidáig ez nem merült fel. Egyelőre igen hiányosak az adatok ahhoz, hogy valódi számításokkal próbálkozzunk, ezért e szféra részévé válik az adatgyűjtés olyan területeken is, ahol az állam ilyesmivel nem foglalkozott. Elengedhetetlenek lesznek olyan kísérletek (a szociális szférában ebben különben is nagyon kevés kísérlet volt), amelyekkel alternatív változatokat próbálnak együtt a munkaadók és a munkavállalók. Ebben az értelemben egyáltalán nem gondoljuk, hogy itt csak manipulációról lenne szó.

8. Hogyan oszlik meg a digitalitás haszon a lehetséges szereplők között?

Itt ismételten világos, hogy nincsenek egységes vagy alternatív válaszok, viszont élesedik a küzdelem a digitalizáció résztvevői között. Egyelőre a hagyományos aktorok akarják egymást legyőzni, de bizonyára rövid időn belül elkezdődnek olyan kooperációs vagy egyezkedési kísérletek is, amelyekkel kompromisszumokra juthatunk.

9. Mit kezdhetünk itt a Gig Economy-val?

A viták itt ismét inkább csak kezdődnek, és a technikai optimumok elérése helyett kompromisszumos megoldások irányába mutatnak. A Gig Economy tulajdonképpen digitálisan hangszerelt gazdasági rendet jelent. Ennek egyik első példája az Uber taxivállalata volt. A nyers technológiai logika szempontjából ez a taxiárakat számtalan nagyvárosba radikálisan csökkentette, de olyan gazdasági érdekeket sértett (az állami adóbeszedés rendjétől kezdve a régi taxisokig), amelyek egy időre bedöntötték ezeket a kísérleteket, azonban nyilvánvalóan egy következő fázisban itt is és más területeken is különböző kompromisszumok születnek. Felfogásunk szerint a Gig Economy nem a legoptimálisabb, legolcsóbb gazdaság, hanem a legkedvezőbbben működtethető gazdaság kiegyenlítő formája. A digitalizáció e tekintetben meghatározó alkalmazásokat kínál. Végül is itt a platform alapú munka világáról van szó. A terminus nagyon új, a Gig Economy-t az utolsó világgazdasági válság után 2009-ben kezdte használni egy amerikai újságíró, Tina Brown. A Gig kifejezés tulajdonképpen alkalmi színpadi szereplést jelent. A munkavállalók saját képességeiket az alkalmi zenéléshez hasonló szereplésekkel szeretnék forgalmazni. Itt nyilvánvalóan nem lehet állandó alkalmazotti kapcsolatról beszélni.

10. Social bots potenciálok és rövidtávú lehetőségek

Itt tulajdonképpen olyan software eszközökről van szó, amelyeket használva felapríthatunk, leépíthetünk nyilvános vitákat, hamis hírekkel leronthatjuk személyek és ügyek hitelességét. Ezeket az eszközöket természetesen a progresszív középosztályban nem szeretjük, de el kell ismernünk hatékonyságukat és azt, hogy egyelőre használatuk gyorsan terjed. A technikailag egyszerű üzenetgeneráló algoritmusok könnyen előállíthatóak, az ehhez szükséges kézikönyvek akár az interneten is megtalálhatóak. Összetettebb üzenetgyártó algoritmusok már bonyolultabb rákészülést követelnek. A hamis gépi üzeneteket (az algoritmus úgy tesz, mintha az üzenet mögött élő személy lenne) keverni lehet élő személyek által előállított megtévesztő üzenetekkel, ami még nehezebbé teszi a szűrést. Igazi megbízható szűrő algoritmusok egyelőre erre a problémára nem léteznek. A politikai gépi üzeneteket (botokat) most nagyjából négyféle esetben használják: először is az ellenvélemények elárasztására generált hírekkel, hamis információval, polarizáló álláspontok meghirdetésével; másodsorban támogatók vagy hasonló véleményeket megfogalmazók megemelt, felfújt számainak felmutatására (például a twitteren), hogy a létszámok a közönségben a vélemények megerősítettségét sugallják; harmadsorban propaganda üzenetek terjesztésére; negyedsorban ellenvéleményeket megfogalmazó hírszolgálatok diszkreditálására, üzeneteiknek egyenkénti lejáratására. A social botokat használni lehet viták, kampányok kulminációs pontjai körül, például parlamenti kampányok miniszterelnök-jelölti televíziós vitáit követően; számos ponton használják a botokat most a brit Brexit vitákban is. A vitákból mintha az derülne ki, hogy a generált üzeneteket elsősorban negatív esetekben, megtévesztésre használják. De ugyanilyen megtévesztő „horogként” alkalmazni lehet őket a progresszív oldalakon is (például az úgynevezett counter-speech-kampányoknál), avagy a viselkedésbefolyásolás bizonyos formáinál (nudging). Ezek mindenképpen megtévesztő algoritmusok, akár a mi oldalunkon, akár velünk szemben alkalmazzák azokat. A botok alkalmazási pontjait, célszemélyeit a reklámhasználatból vagy nethasználati szokások

alapján választják ki. Elvben ezek alkalmazását valamilyen rendszeren vagy használói csoporttal szemben lehet büntetni, de nagyon nehéz az ilyen üzeneteket kiszűrni. Különben ezek legnagyobb részét most a twitteren használják, s itt a műfaj korlátai is nehezítik az alakfelismerést. Amikor a szabályozásnál az alkalmazó önkorlátozását vagy a civil ellenőrzés erősebb bevonását kívánják, ez eleve a szabályozás nehézkességét, gyengeségét jelzik.

IRODALOM

(2017–2018-as nemzetközi kutatási jelentések és adatforrások)

- Atlas of Sustainable Development Goals 2017: From World Development Indicators (World Bank Atlas)*. World Bank Publications, 2017.
- Cirera, Xavier – Mahoney, William P. (2017) *The Innovation Paradox*. Washington DC, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- Digital skills*. 2017 September. Paris, UNESCO.
- Digitale Medien in der Bildung. TAB-Arbeitsbericht 171*. Bonn/Karlsruhe, TA Bundestag, 2016.
- EFTA (Európai Parlament Technológiai Hatások Hivatala): *Shaping the Future of Mobility*. Vienna, 2017.
- Final report of the expert group on quality of life indicators, 2017*. Luxembourg. Eurostat. 2017.
- Health at Glance 2017*. Paris, OECD, 2017.
- Helliwell, John – Layard, Richard – Sachs, Jeffrey (2017eds.) *World Happiness Report 2017*. NY. UN High Level Meeting on Happiness and Well Being.
- OECD (2015) *How's Life? 2015: Measuring Well-being*. OECD Publishing, Paris. (új kötet: 2018). https://doi.org/10.1787/how_life-2015-en
- Leimbach, Timo – Bachlechner, Daniel (2015) *Big Data in the Cloud*. Bonn/Karlsruhe TAB.
- Measuring the Information Society Report 2017. Vol. 1*. Geneva, ITU. 2017.
- EPTA (2016) *The Future of Labour in the Digital Era. Ubiquitous Computing, Virtual Platforms, and Real-time Production*. Vienna, EPTA, November 2016.
- World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise*. Washington DC, World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1096-1>, <https://doi.org/10.1002/wow3.2018.2018.issue-1>
- World Employment and Social Outlook. Trends 2018*. Geneva, ILO, 2018. <https://doi.org/10.1002/wow3.2018.2018.issue-1>